

Fyziologie působení farmak a toxických látek

Náplň předmětu:

?????

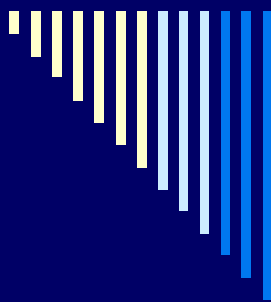
Náplň předmětu/sylabus:

- Základní přehled chemických látek, které mohou cíleně nebo náhodně narušovat normální fyziologické procesy – antropogenní organické polutanty, farmaka, sekundární metabolity (dietární látky a neantropogenní toxiny); typy expozice – půda, vzduch, sedimenty, voda, potravní řetězec.
- Základní typy farmak, farmakokinetika, toxické efekty farmak – cytostatika, hormonální přípravky, neuroleptické látky.
- Principy regulace metabolismu, transportu a akumulace cizorodých látek v těle, enzymy I. a II. fáze biotransformace, antiox. enzymy, enzymy III. fáze.
- Základní typy toxických efektů cizorodých látek (genotoxicita, hepatotoxicita, neurotoxicita, imunotoxicita, nádorová promoce, endokrinní disrupce).

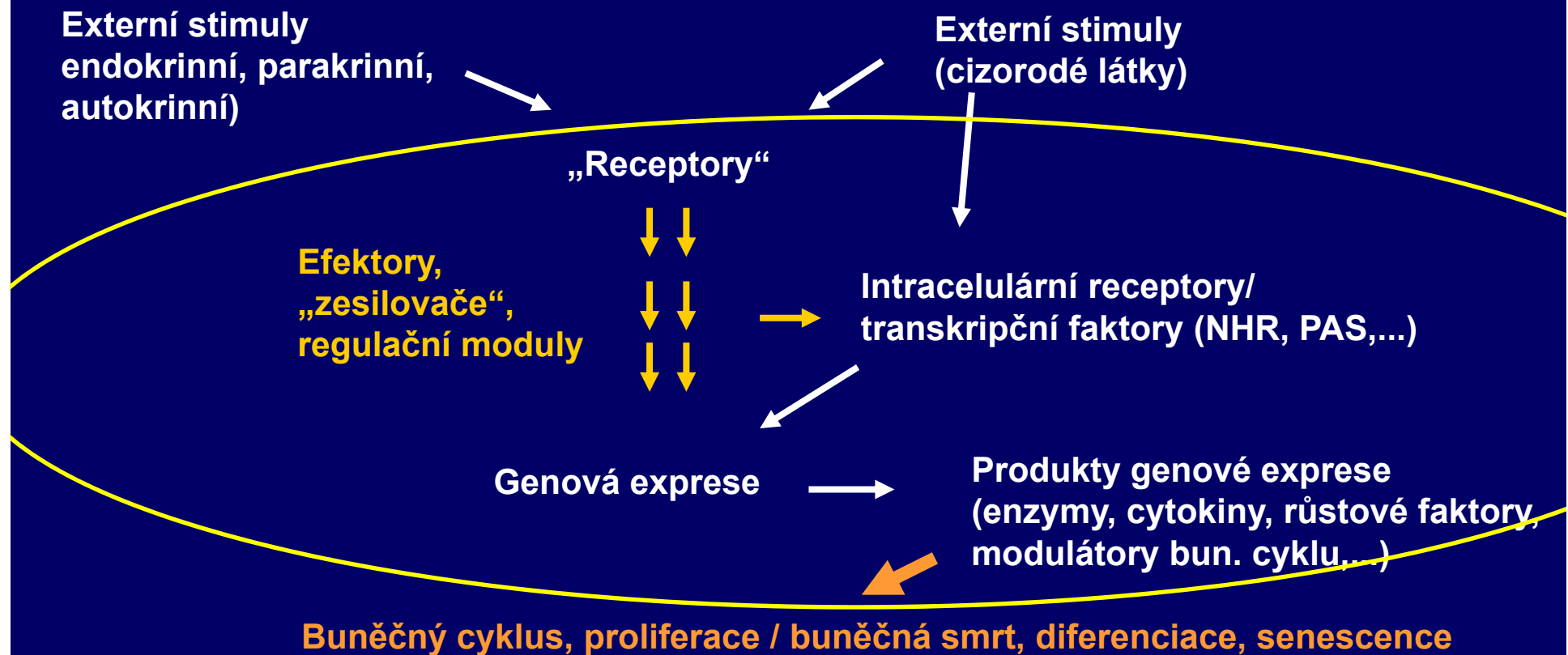

Náplň předmětu:

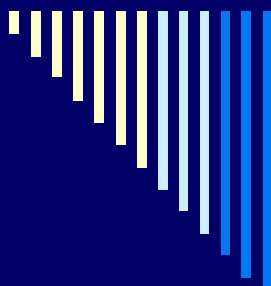
- Deregulace signální transdukce cizorodými látkami.
- HLH/PAS rodina proteinů – HIF1 α , Ah receptor a jeho signalizační dráha.
- Jaderné receptory (ER, AR, PR, GR, TR, RAR/RXR, CAR, PXR, PPAR) – jejich ligandy, jejich úloha v regulaci metabolismu, fyziologické funkce zprostředkované modulací cílových genů.
- Biosyntéza a metabolismus přirozených ligandů NR (steroidy, mastné kyseliny, lipidové mediátory); hormonální regulace biosyntézy.
- Principy hormonální regulace a endokrinní disrupce – bezobratlí.
- Endokrinní regulace a disrupce – obratlovci – ER, AR, PR, GR.
- Endokrinní disrupce, regulace embryonálního a postnatálního vývoje – obratlovci – RAR, RXR, PPAR, TR.

Fyziologické aj. funkce (homeostáze, vývoj, diferenciace, rozmnožování etc.) jsou založeny na KOMUNIKACI – na stovkách různých signálních drah. Jak endogenní signály, tak cizorodé látky (dietární, environmentální, farmaka,...) ovlivňují komunikaci:

Přehled farmak a dalších cizorodých látek, které modulují fyziologické, celulární, biochemické a molekulárně biologické procesy

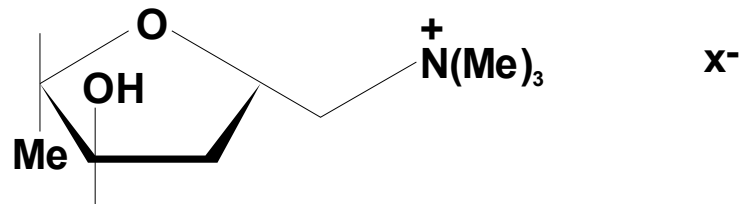
KLASIFIKACE CIZORODÝCH LÁTEK PODLE PŮVODU:

- přírodní látky (peptidy, biogenní aminy, alkaloidy, polyfenoly, xanthofyly aj. barviva, terpenoidy, bakteriální toxiny, mykotoxiny);
- syntetická farmaka (farmaka vegetativního nervového systému, např. β -blokátory nebo inhibitory AChE, analgetika, cytostatika atd.);
- průmyslově produkováné cizorodé látky (pesticidy, PCB, ftaláty, detergenty);
- průmyslové kontaminanty prostředí (dioxiny, PAH)
- anorganické látky

KLASIFIKACE PODLE ÚČINKU

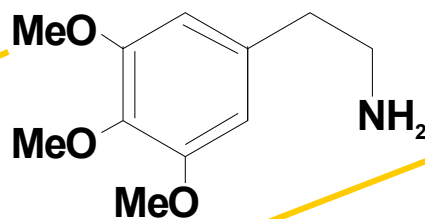
- genotoxiny, tumorové promotery
- endokrinní disruptory
- neurotoxické látky (inhibitory AChE, Ca^{2+} , dopamin aj.)
- imunomodulační látky
- chemoprotektivní látky (antioxidanty, inhibitory enzymů signální transdukce, inhibitory CYP atd.)

Přírodní látky odvozené z biogenních aminů

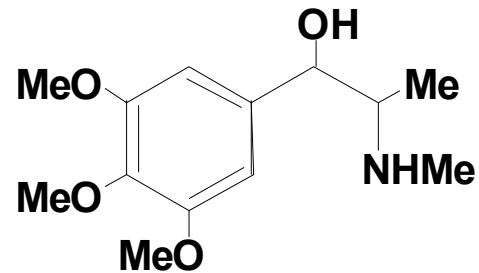
muskarin

M-receptory
(cholinergní
receptory ACh)

meskalin

interference
se serotoninem
a adrenalinem
(„psychomime-
tika“)

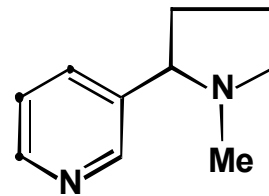

D(-)efedrin
(redukcí OH: pervitin)

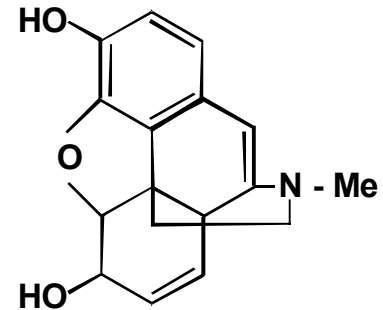
adrenergní
receptory

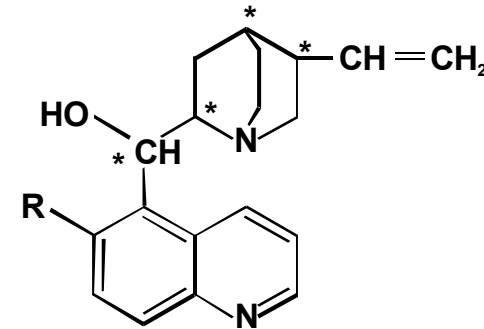
Alkaloidy

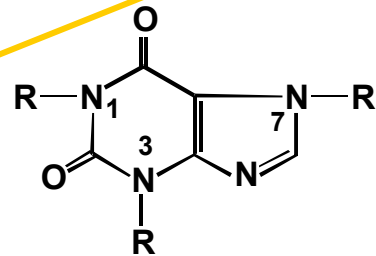
nikotin

morfin

chinin (R=OMe)

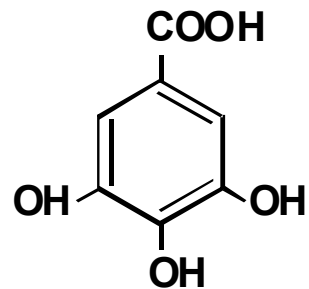
xanthiny (kofein, 1,3,7-trimethyl; theofylin, 1,3-diMe; theobromin, 3,7-diMe)

nikotinové
(cholinergní)
receptory
v gangliích

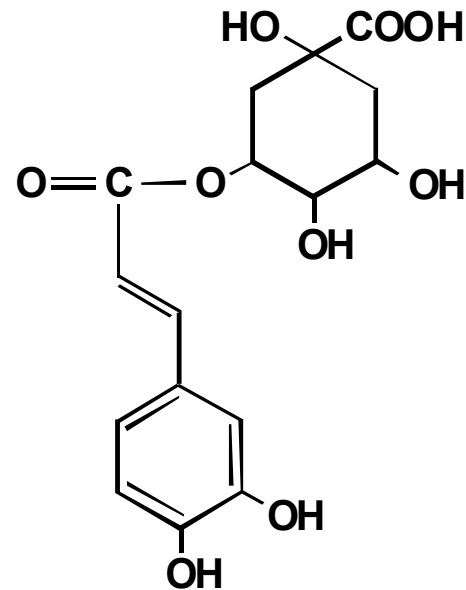
opioidní
receptory
(analgetický a
euforický efekt)

Polyfenoly

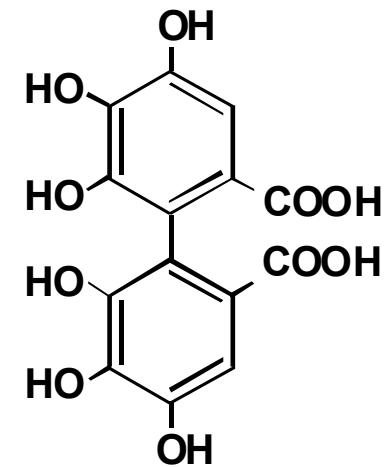
Antioxidanty

kys. gallová

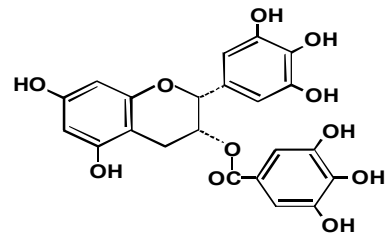
kys. chlorogenová
(depsid kys. chinové
a 3,4-dihydroxyskořicové)

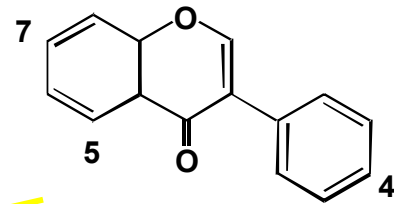
kys. ellagová
(váz. na cukry tvoří
gallotaniny)

Polyfenoly

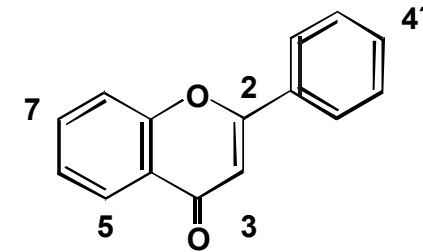
Velmi silný antioxidant

(-)-epigalokatechingalát (EGCG).

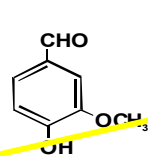

Isoflavon

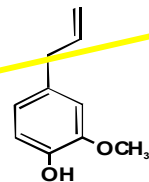

Flavon

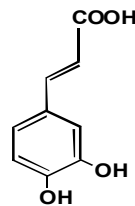
Flavonoidy: různé efekty (antioxidanty, anti/estrogeny, inhibitory MAPK)

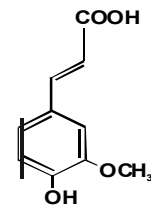
Vanilin

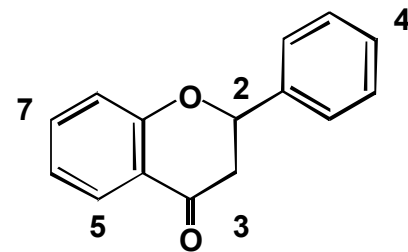
Eugenol

Kyselina kofeinová

Kyselina ferulová

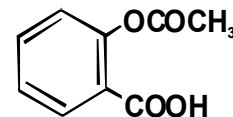

Flavanon

Syntetická farmaka: příklad metabolismu a toxických efektů aspirinu

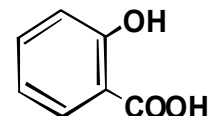
METABOLISMUS ASPIRINU

(TOXICITA PŘI KONCENTRACI > 300MG/L V KRVÍ)

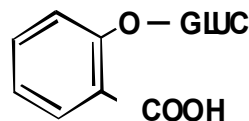
KYSELINA ACETYLSALICYLOVÁ

HYDROLÝZA

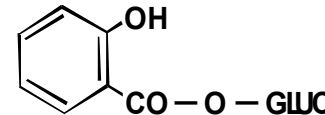

KYSELINA SALICYLOVÁ

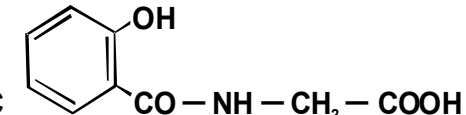
ROZPOJOVAČ
OXID. FOSFORYLACE,
METABOLICKÁ ACIDÓZA

FENOLGLUKURONID

ESTERGLUKURONID

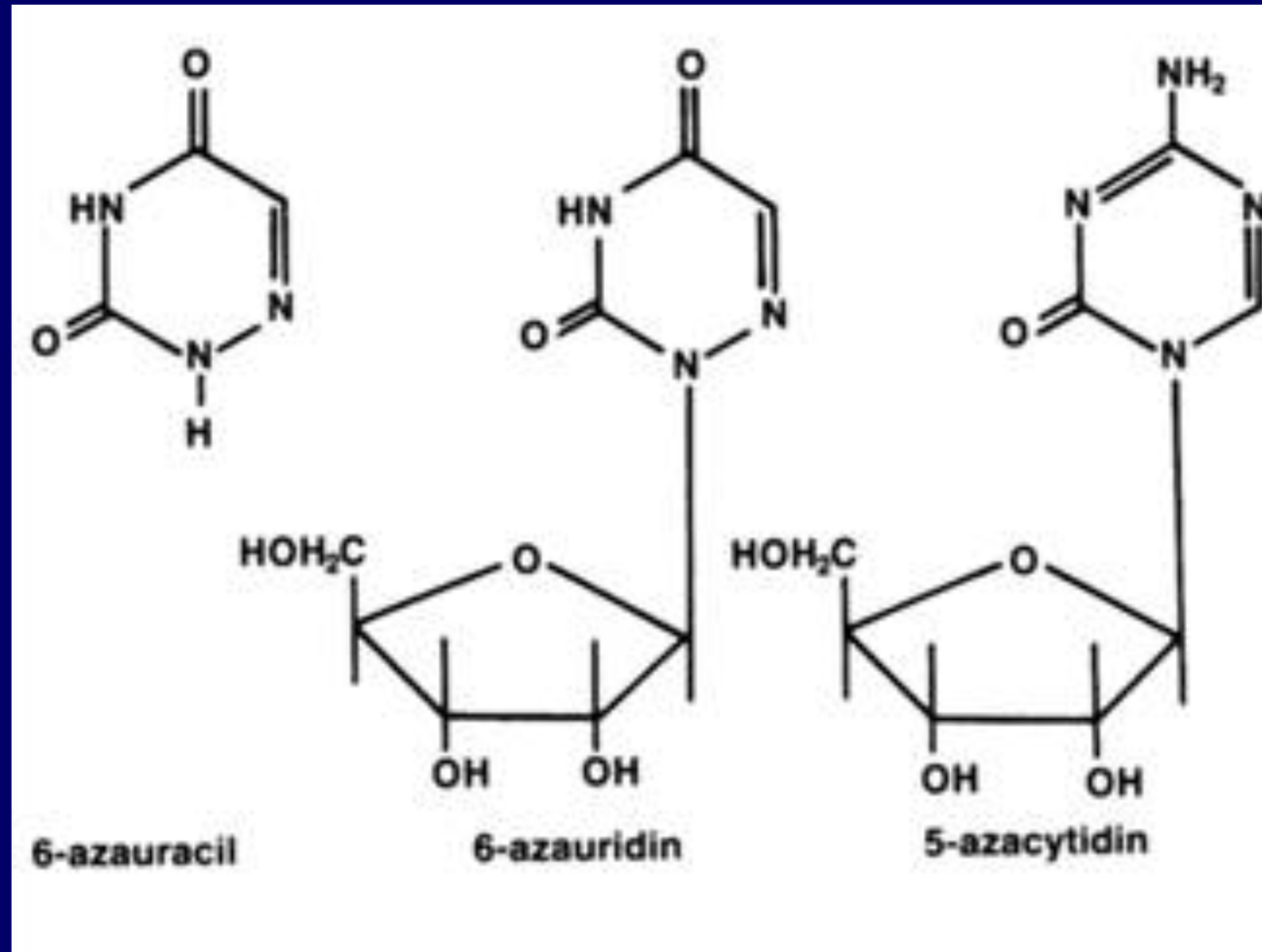
KYSELINA SALICYLIM OČOVÁ

Inhibice tvorby
prostaglandinů
(COX-2) -
neopioidní
analgetikum,
antipyretikum

Syntetická farmaka: cytostatika (příklad antimetabolitů)

Azapyrimidiny:
inhibice
syntézy NA,
nadměrně
toxické, málo
užívané v terapii

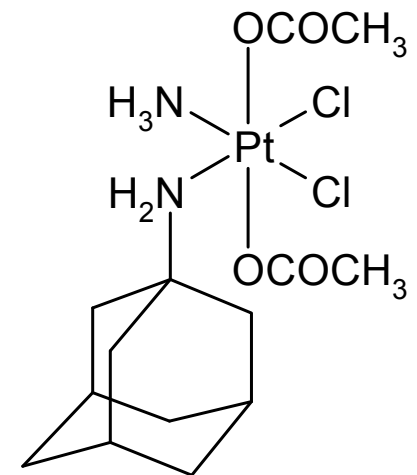
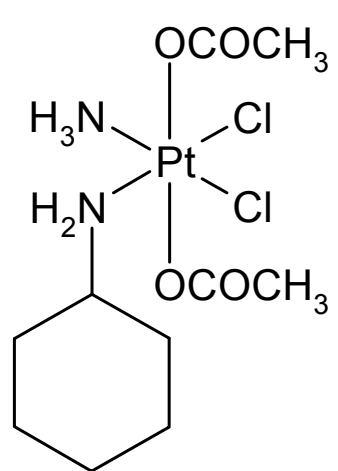
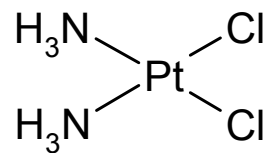
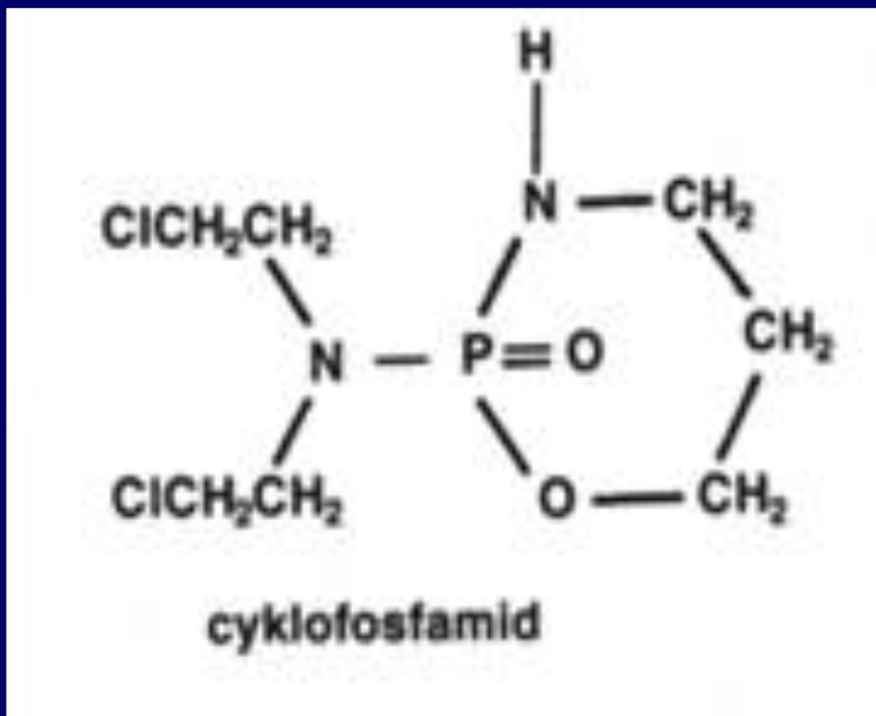
**Obecné užití
antimetabolitů
(5-fluorouracil)
tam, kde
převládají rychle
proliferující
buněčné
populace**

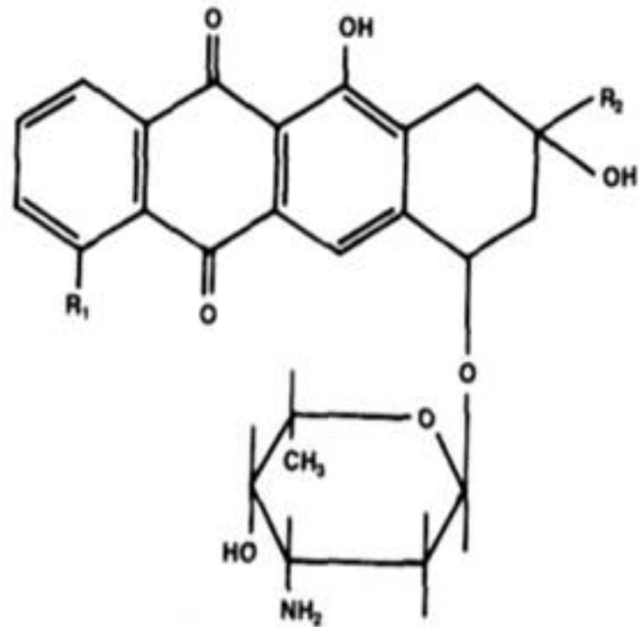
Cytostatika:

Deriváty cisplatiny

Bifunkční alkylační činidlo

Antracyklinová antibiotika

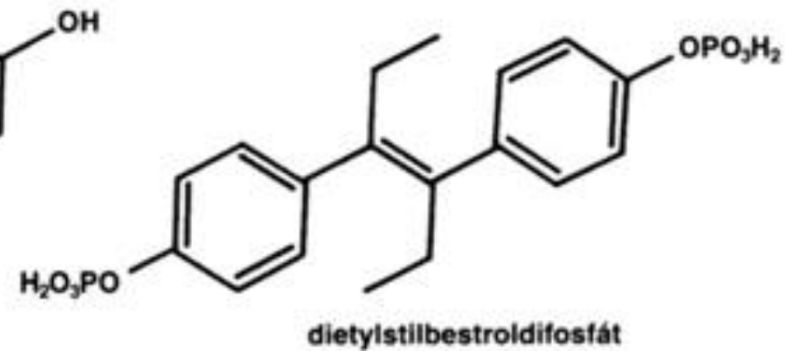
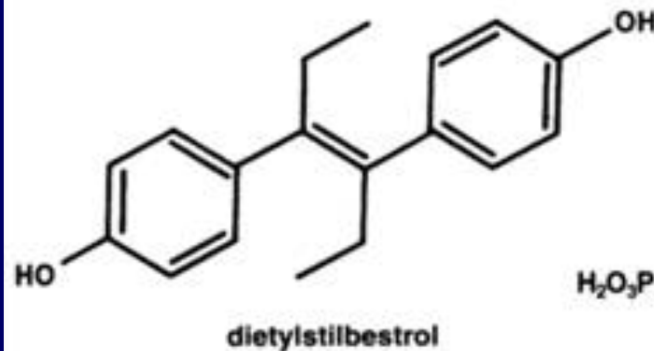
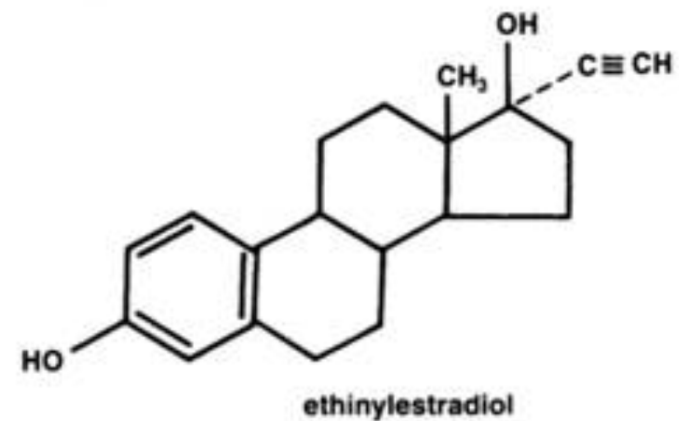
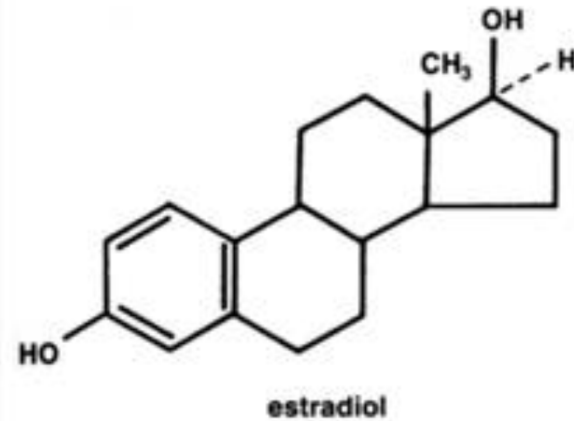

R_1	R_2	
$-\text{CH}_3\text{O}$	$-\text{COCH}_3$	- daunorubicin
$-\text{CH}_3\text{O}$	$-\text{COCH}_2\text{OH}$	- adriamycin
$-\text{CH}_3\text{O}$	$-\text{C}=\text{N}-\text{N}-\text{CO}-\text{C}_6\text{H}_5$ CH_3 H	- rubidazon
$-\text{OH}$	$-\text{COCH}_3$	- karminomycin
$-\text{H}$	$-\text{COCH}_3$	- 4-demetoxydaunorubicin

antracyklinová antibiotika

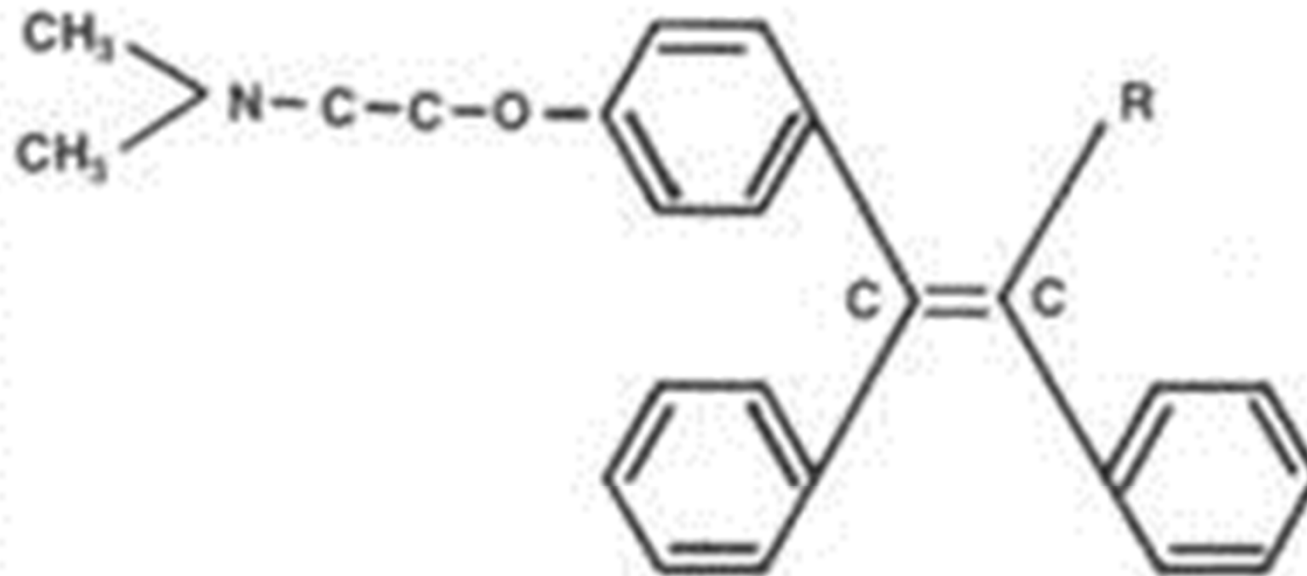
Estrogeny

Vazba a aktivace
ER, indukce ER-
dependentní
genové exprese

Antiestrogeny

R = CH_2CH_3 – tamoxifen

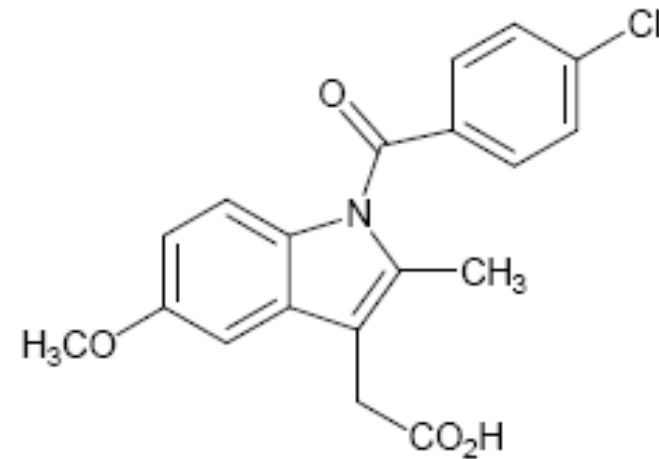
R = $\text{CH}_2\text{CH}_2\text{Cl}$ – toremifen

Kompetitivní
vazba na ER

Inhibitory enzymů signální transdukce

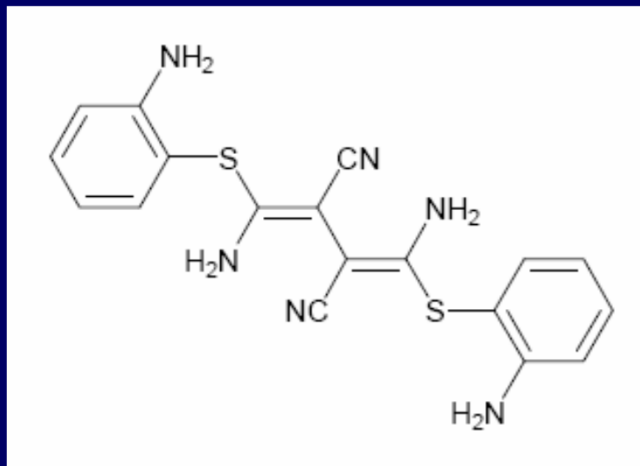
Inhibitory
cyklooxygenáz:

Indomethacin

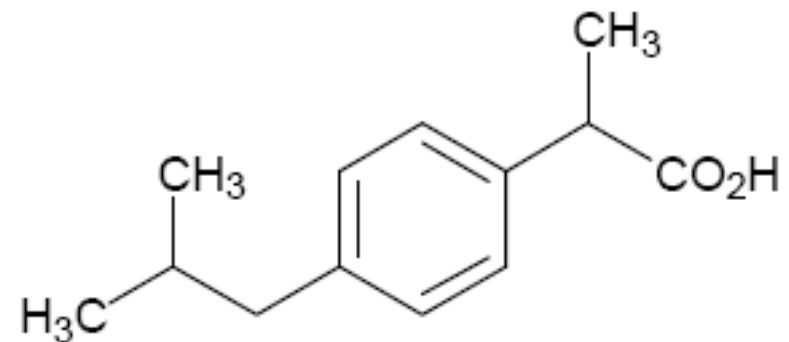

Inhibitory proteinkináz:

U0126 (inh. MEK1/2)

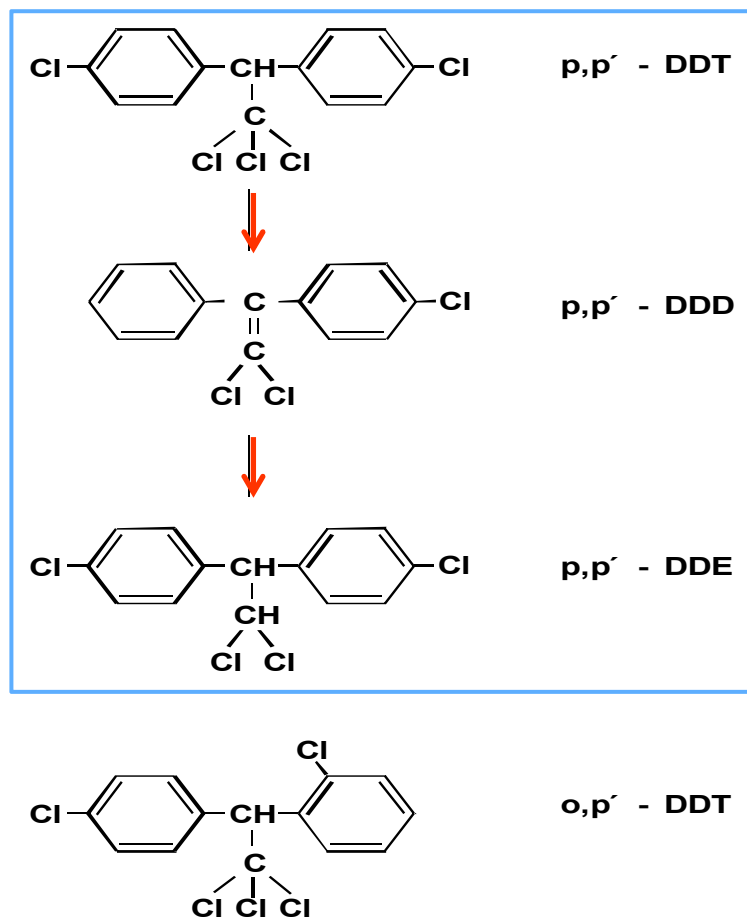

Ibuprofen

Průmyslové kontaminanty: organochlorové pesticidy a jejich rezidua

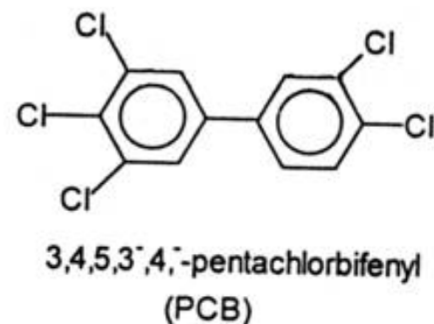
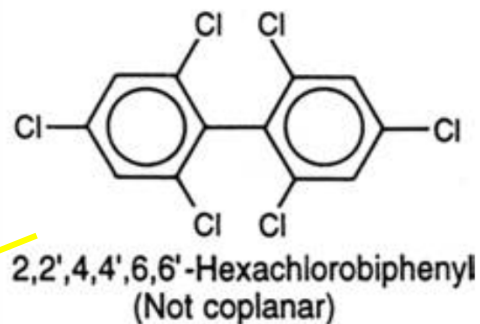
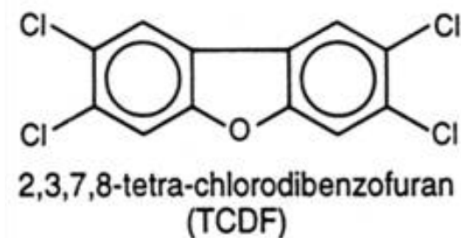
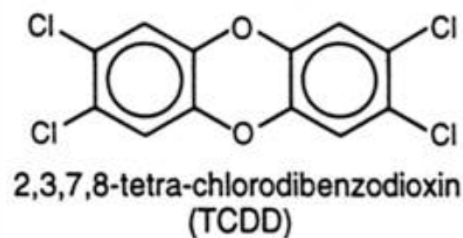
Vysoce persistentní
v prostředí i organismech;
endokrinní disruptory,
promotery karcinogeneze

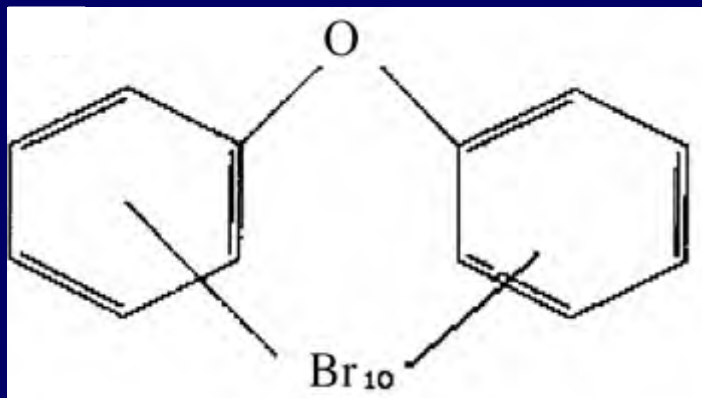
Polychlorované dibenzo-p-dioxiny, dibenzofurany a bifenyly

Vysoce persist.
AhR agonisté,
“dioxinová“
toxicita

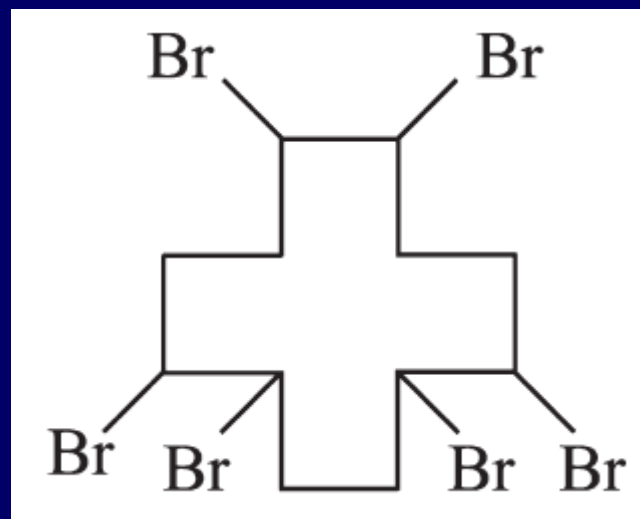
Vysoce persist.
“non-dioxin-like“
PCB kongener
(neurotoxicita,
agonista T4,
antagonista GR)

Novel ("emerging") contaminants: brominated flame retardants

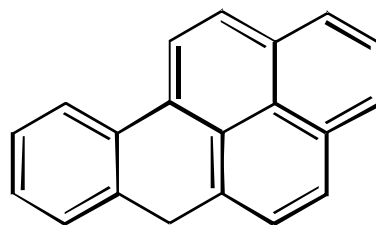
Decabromodiphenyl ether (BDE-209)

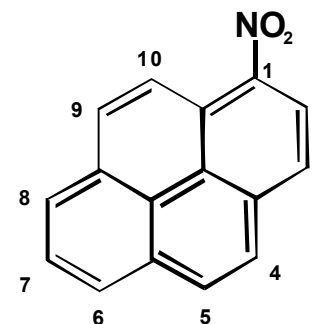
Hexabromocyclododecane

Polycyklické aromatické uhlovodíky a jejich deriváty

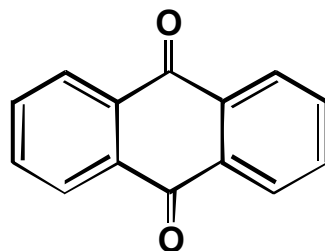
Méně persistentní,
metabolicky aktivo-
vány na mutageny,
působí však také
tumor-promoční
mechanismy
(AhR aktivace,
inhibice GJIC,
proliferace buněk)

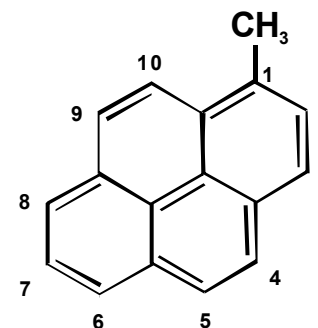
benzo[a]pyren

1-Nitropyren

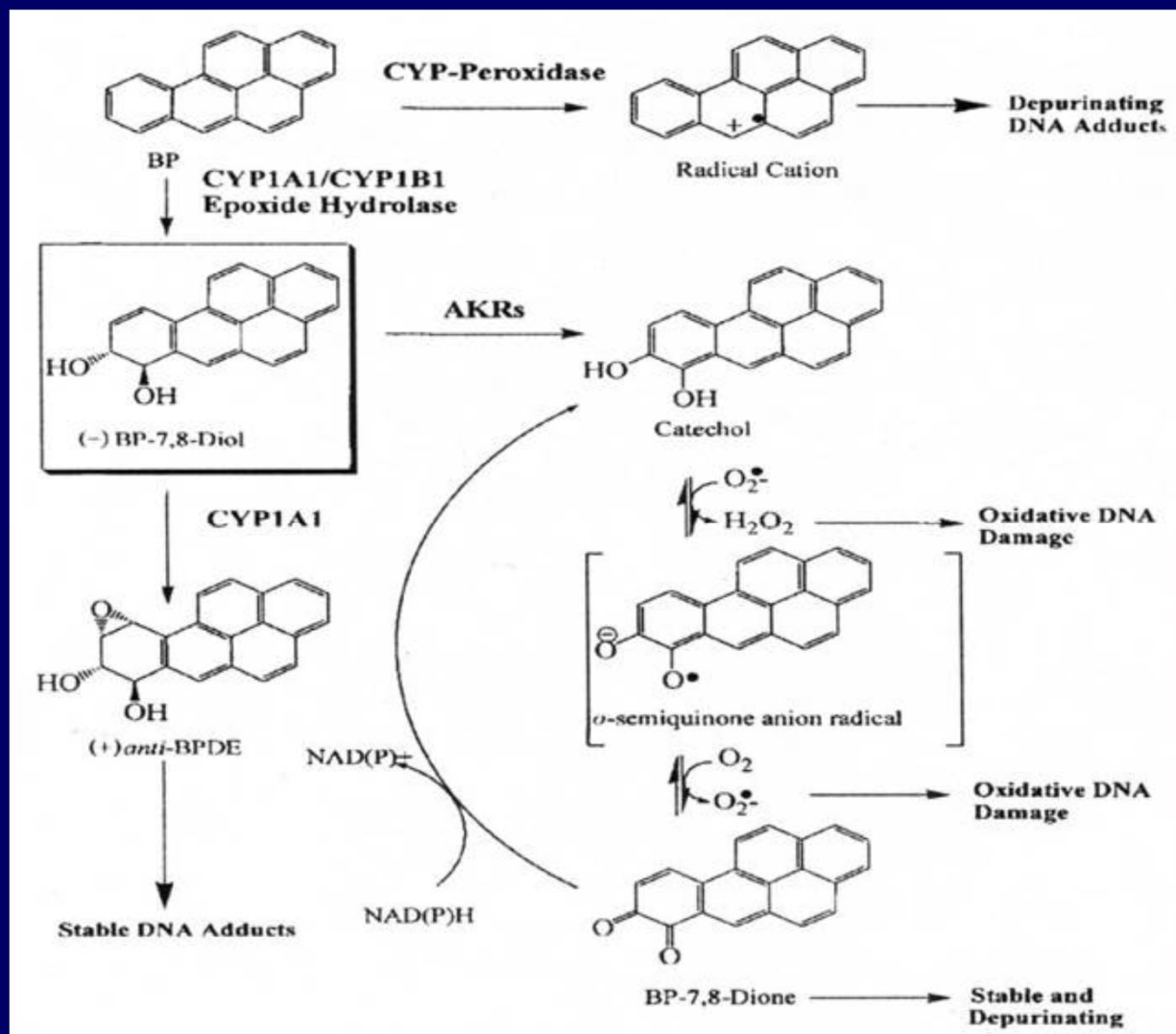

Antrachinon

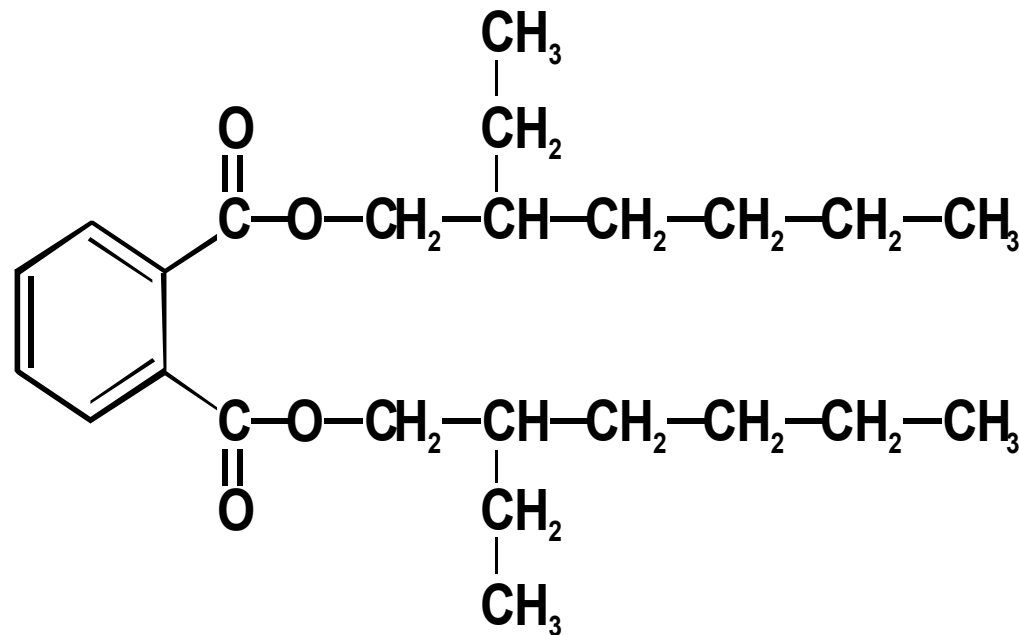

1-Methylpyren

Metabolická aktivace PAH / struktury metabolitů

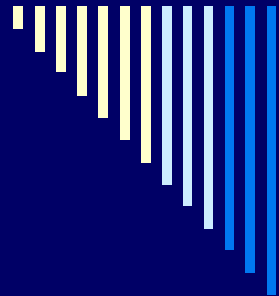

Peroxisomální proliferátory (do této skupiny patří jak léčiva, tak i průmyslové kontaminanty)

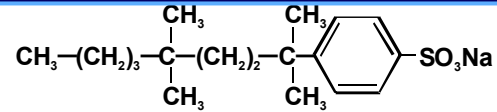
Di(2-ethylhexyl)ftalát (DEHP)

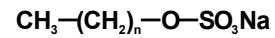

Persistentní jsou některé metabolity ("residua"); různé mechanismy toxicity (ER, narkotický účinek aj.)

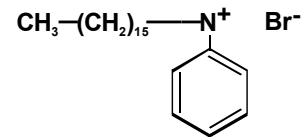
Detergenty

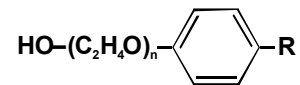
Tetrapropylénbenzensulfonan sodný

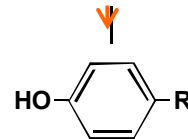
Alkylsulfonan sodný

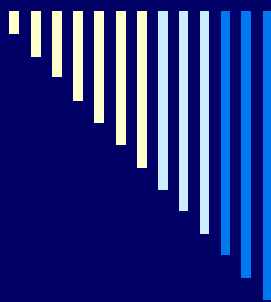
Cetylpyridiumbromid

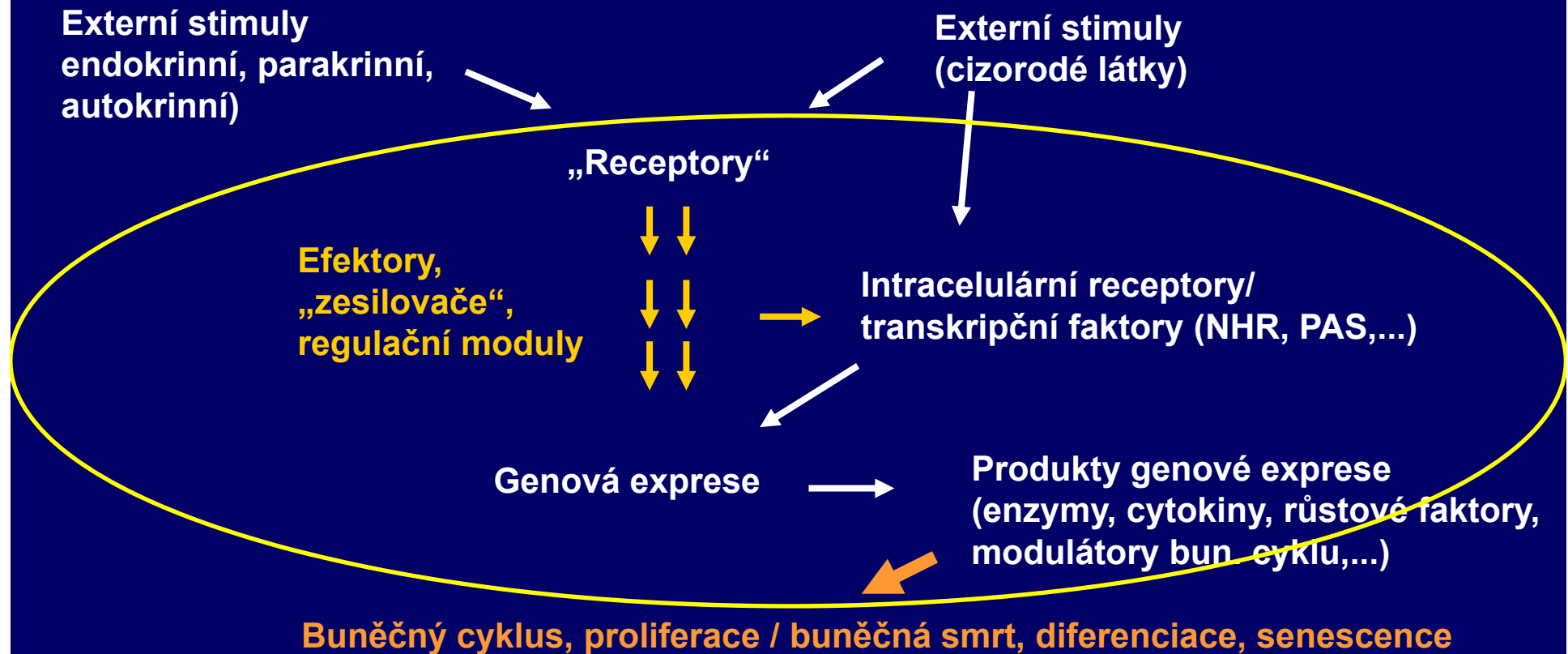
Polyglykolétery alkylovaných fenolů

Alkylfenoly

Fyziologické aj. funkce (homeostáze, vývoj, diferenciace, rozmnožování etc.) jsou založeny na KOMUNIKACI – na stovkách různých signálních drah. Jak endogenní signály, tak cizorodé látky (dietární, environmentální, farmaka,...) ovlivňují komunikaci:

REGULACE BUNĚČNÝCH PROCESŮ

- **Regulace tvorby aktivního enzymu:** indukce/suprese biosyntézy (negat., pozitivní kontrola transkripce, mutace), regulace enzymové aktivity (allosterická regulace, de/fosforylace, zpětno-vazebná regulace produktem metabolismu), stabilizace a degradace proteinů, nespecifické mechanismy (ztráta energie - NAD(P)H, ATP).
- Typy **signalizace mezi buňkami** (endokrinní, parakrinní, autokrinní, přímé komunikace - GJIC, „adherens junctions“ aj.).
- **Intracelulární** signální transdukce (bun. povrchové receptory, aktivace enzymů - MAPK, lipázy, sekundární „messengery“, transkripční faktory).
- **Extracelulární chemické stimuly:** hormony, růstové faktory, cytokiny, xenobiotika, dietární PUFA atd.